

LITTERATUR

SVENSK PROSADIKTNING 1961

Ett urval

Av lektor ELOF EHNMARK

Den självbiografiska romanens teknik diskuteras av Sven Rosendahl i hans *Någon har rest bort*, en bok som just genom sin autobiografiska karaktär betecknar ett nytt grepp och ett nytt stoff i hans produktion. Därför måste han ställa frågor och finna svar. Det finns något, säger han, som man under inga förhållanden kan mana fram ur det förflutna: medvetenhetsströmmen, som den rann förbi den gången. Den självbiografiska romanen är därför i grunden inte mycket olik fiktionsromanen. Krönikören som återberättar sitt förflutna, gestaltskapar på samma sätt som andra diktare. Han »arbetar inne i dåets framtid och måste alltså i fiktionsskapande ersätta allt det i dåets nu, som förflyktigats där bortom tidsbarriären». För Rosendahl blandas alltså minnena av barndomens upplevelser med den vuxnes bedömning av dessa upplevelsers innebörd, och hans minnen färgas dessutom av händelsernas följder, vilka kanske långt senare blivit uppenbara. Han har emellertid tvingats att återskapa sin barndomsvärld av samma anledning som drev de s. k. arbetardiktarna en gång i världen, nämligen för att komma till klarhet om hur ursprunget och uppväxten kunde leda till dikten. I Rosendahls fall gäller det högreståndspojken från Stocksund som blev vildmarksförfattare. Någon har rest bort

har blivit en ordrik, omständlig roman med idel skiftande perspektiv, men på författarens engagemang kan man inte ta miste. Titeln *Någon har rest bort* syftar på fadern, botanikern och professorn, som 1918 avled i cancer. Han var den dominerande i barnens liv, den som hjälpte dem att upptäcka världen runt omkring, och han kunde både leka och vara auktoritet. Så kom sjukdomen, avtynandet, döden. Skildringen av barnets reaktion inför faderns sjukdom och död hör till det finast iaktagna i boken. Sonen Svante glömde alldeles bort att tänka på honom. Det fanns ju så mycket annat att göra och upptäcka. »Vem var han? Hade han överhuvud funnits? Han var ett ord för mig.» Men boken mynnar ut i det som kunde kallas faderns återkomst. Fadern hade skymtat i Svantes drömmar och undermedvetna, och när så porträttmedaljongen på gravstenen avtäckes, tycks bilden honom annorlunda än fotografierna därhemma. Någoting kommer liksom tillbaka, och när förortståget på hemresan stannar vid stationen, där barnen så ofta förr brukade möta fadern, blir minnet med ens livslevande. Då, heter det, »förstod jag, att han var död — och att jag aldrig mer skulle få träffa honom och tala med honom». Det är bokens slutord. Motivet far och son har här varierats på ett originellt sätt:

den först dominerande, så bortgångne, sedan förgätne fadern återkommer, men återkommer som död och blir därför oförgätlig. Skildringen av detta förlopp bildar djupperspektivet i boken. Modern tjänar närmast som utgångspunkt för Svantes utbrytning. Hon vill ha honom till en liten gentleman. För henne är dygdernas dygder att vara artig mot äldre och inte svära. Utan stödet av fadern råkar Svante ur balans, börjar avsky hela det fina samhället. Han kommer inte riktigt med i gängen, får inga rötter i sin barndoms mark. Boken om honom har också något av det obalanserade hos honom själv. Minnen, intryck, reflexioner, associationsvägar av skilda slag vävs samman och nystas upp, men till slut hjälper allt detta till att gestalta bilden av en sär egen pojke, av en son som når fram till ett nytt skede i sitt unga liv den stund då han på allvar upplever minnet av sin far.

Det har antytts, att också *Olle Hedbergs I barnens närvaro* skulle ha en ränning av självbiografisk verklighet, nämligen ungdomsvänskapen med Herbert Tingsten. Därmed må förhålla sig hur som helst; boken utger sig inte för att vara självbiografisk och vinner ingenting på att betraktas som sådan. Men också den handlar om föräldrar och barn och om utbrytningen ur en otrivsamt miljö. Närmast kan boken betecknas som ett spirituellt konversationsstycke med en trådsmal romanintrig. I centrum står en högreståndsfamilj, där modern är en hedbergsk skräcktant av mer än vanligt hiskeliga dimensioner, eftersom hon till råga på allt annat stoltserar med litterär beläsenhet, citerar alldeles befängt de kära stora skalderna och har ett outsinligt förråd av fosterländska patentuttryck. Hennes man har konsekvent nog blivit en stillsam, betänksam och klok herre.

Deras son gymnasisten Gösta har sin kusin och bäste vän Krister boende i huset. Förloppet sträcker sig från några år efter sekelskiftet till mellankrigstiden, dvs. författarens egna uppväxtår. En gång gästas familjen av en professor, alltså en fin gäst i det borgerliga huset, »en mycket god vän till oss båda», försäkrar skräcktanten fru Sophie, som dock påpassligt förfasar sig över att professorn svär. »Man tycker ju att en man som är professor och har ett anseende att försvara i alla fall inte i barnens närvaro skulle använda svordomar och låga uttryck.» Bokens titel har blivit detta »i barnens närvaro» och romanen handlar också om hur barn lär sig se de vuxna som avskräckande exempel. Det händer, att den bereste professorn berättar om några munkar i ett spanskt kloster, som med absolut osjälviskhet ägnar sig åt att vårda de mest svårhanterliga patienter. De är helt inriktade på det rike som icke är av denna världen. Då fru Sophie replikerar med frågan, hur det skulle gå med världen, om alla gjorde på samma sätt, svarar professorn: »Den skulle väl bli kristen, förmodar jag.» Och sin fortsatta argumentering avslutar han med orden: »Man ska förintä sitt eget jag.» Det låter mycket gullbergskt (»Detta är jag») och det är mycket hedbergskt. Samtalet kommenteras sedan av pojkarna, varvid det framgår, att Gösta är begåvad, vaken och handlingskraftig, under det att Krister är betänksam, stillsamt reflekterande, som den tidigare Bo Stensson ungefär. Atmosfären i hemmet har gjort dem till genomskådare och de har lärt sig att se det löjliga. Detta blir deras nödvändiga försvarsattityd. Krister får lära sig le åt sig själv också, när han misslyckas med att vinna en flicka förmedels en filosofisk konversation, f. ö. en briljant variation av Elsa Örn-motivet, och

på en gulaschresa till Wien får Gösta visa sin brutala handlingskraft — han tål inte underläge. Dagen före Göstas giftermål — det är ett resone-mangsparti i ämbets societeten — har de båda vännerna sin sista konversation. Krister skall också gifta sig, men nedåt, och de träffas i Göstas blivande fina våning. När de tänker tillbaka, är det bara en sak de säkert vet: »Den naturliga egenrättfärdighets njutning blev oss förmenad.» Livet har gjort dem till alltför skarpa genomskådare. Därför har de blivit utanförstående, betraktare av sig själva och omvärlden, inte riktigt hemma här. Deras barn skall väl i sin tur lära sig skratta åt de äldre: »Och så kommer även för dem längtan till landet som icke är», citerar Gösta, men Krister invänder, att längtan till det landet ingalunda skall framställas som ett ålderdomstecken. »Då är du på villovägar.» Innan dess har Gösta yttrat, att han i den nya våningen känt sig som en »teatertapetserare» till en ny pjäs, vars slut han inte kan ana. »Teatertapetserare» erinrar om sådana hedbergiska ord som »Djur i bur», »Dockan dansar», »Leksakslådan», livet som leksak, spel, fängelse, och därbakom, därutanför det andra, det som då måste vara befrielse, »landet där alla våra kedjor falla». I barnens närvaro blir alltså en variant av Hedbergs stående problematik med dess världsförakt och hinsideslängtan. Där finns mer av situationer än av händelseförveckling, mer av filosofiskt kåseri än av gestaltning, men man får bilder av tidstypisk svensk vardag, kvick konversation, satiriskt genomskådande och bakom allt ett skimmer av mystik, en längtan som aldrig blir stillad.

Att motivet föräldrar-barn skulle återfinnas också hos *Sara Lidman* hade man inte väntat sig, allra minst att hon efter sin äventyrliga vistelse

i Sydafrika skulle berätta om en förolyckad jämtes avgudadyrkande kärlek till sin lille son. Boken heter *Jag och min son*, och jagberättaren är mycket riktigt bosatt i Sydafrika, men det var en överraskning, att Sara Lidman valt en fullblodsegoist utan tillstymmelse till intresse för apartheitsfrågan till huvudperson. Uppenbarligen har hon velat nå sitt mål just genom detta förfaringssätt. Som främling har hon inte kunnat sätta sig in i de färgades sjäsliv med samma självklara säkerhet som hon visat, när hon skildrat sina norrlandsfigurer. Inte heller har hon velat göra reportage, där andra gått före henne med grundligare förkunskaper. Så har hon valt detta vanliga motiv: fadersson fast i afrikansk miljö och ovanligt nog med fadern, inte sonen som centrum. Men detta har tydligen inte räckt. Hon måste få komma till tals på ett direktare sätt, och det har, till förfång för kompositionen, skett i en dialog mellan en skotsk lärarinna och hennes bror, en afrikansk industrimagnat. Anklagelser och svar är de vanliga, men Sara Lidman ger dem en intensitet som är sprungen ur verkligt upplevd indignation. Mest svidande är den nålvassa ironien vid skotskans samtal med magnatens fru, som just läst en så förtjusande skildring av eskimåernas okonstlade naturliv. — Fadern i boken har en enda känsla, kärleken till den lille gullhåriga sonen Igor. Han vet sig vara ovärdig detta underverk till son, men själva ovärdighetskänslan gör honom samtidigt sonen värdig, eftersom han ensam förstår att rätt uppskatta Igor. Vi får veta, att han själv haft en besvärlig barndom, att han misslyckats vid universitetet och alltjämt därefter och att han nu lever på spel, snatteri och angiveri med det enda målet för ögonen att få ihop så mycket pengar, att han kan ge Igor en god start och

själv återkomma till den jämtländska släktgården. Han har bara misslyckanden och ogärningar att minnas, bara ogärningar att se fram mot — för Igers skull. Med rent infernalisk skicklighet avslöjar Sara Lidman denne egocentriker och hypokrit just genom hans egna ord, hans självförsvar. Hans tankevärld är proppfull av skenförklaringar, bortförklaringar, ursäkter, beskyllningar, självmedlidande och först och sist denna allt förlåtande ädla kärlek till Igor. Naturligtvis måste han till slut fly undan efterräkningarna. Han är dessutom på väg att bli det hemskaste man kan råka ut för i Sydafrika: en vit som är fattig. Under flykten i den stulna bilen ropar Igor på zulu efter sin svarta barnsköterska Gladness, och fadern måste erkänna: »Min sons själ är förlorad åt Afrika.» Romanen berättar alltså om den vite främlingen som i Afrika vill roffa åt sig rikedom, inte för egen del givetvis men för sin sons, för den vita rasens framtid. Mannen har inte fått något namn i boken, han är enbart dess jag. Är han helt enkelt den vite, alla vi vita? Inte bara utsugarna på platsen utan också de vita åskådarna? Han vägrar nämligen att ta parti, att gripa in, bara han räddar sitt eget skinn. Så kan man tolka anklagelsen i boken. Men man kan också säga, att dess personifikation av självskheten är alltför individuell och säregen för att kunna bli till symbol för kolonisationsens invecklade problem. Kanske man även skall finna en symbolik i namnet på den sydafrikanska stad som far och son en tid vistas i, Cassandratown. Det skulle då innebära Sara Lidmans övertygelse om att infödingarnas och hämndens dag en gång skall gry. Hos de svarta har hon också funnit något oemotståndligt hoppfullt mitt i förtrycket: deras oförstörbara vitalitet, deras glädje — en

glädje, en Gladness som kraftkälla, obegriplig, ouppnåelig för de vita men kanske därför så mycket farligare i längden: mörkt skratt, mörk glädje, Afrikas själ.

Om det ensamma, mer eller mindre övergivna barnet handlar *Irja Browallius'* romansvit om Birgit, som utackorderats, när modern var piga, och inte fick komma till henne ens efter hennes gifte. I slutvolymen *Om sommaren sköna* har hennes sista och bästa fostermor Sarhild gett sig iväg med en man och lämnat henne åt andra. Hon har svikits av mamma Sarhild, den slarviga, obekymrade men modersvarma, och kommit till ett ordentligt hus, där arbetsamhet och renlighet härskar. Birgit blir klädd och född och ordentligt hållen och alla är tämligen snälla mot henne. Punkt och slut. Alltså saknas det väsentliga. Birgit vantrivs och börjar fantisera om hur mamma Sarhild måste längta efter henne. Dagdrömmarna tar överhand, hon börjar snatta, hon gör ett misslyckat flyktförsök. Hon blir betraktad som otacksam. Irja Browallius har skildrat detta skeende med fin intuition, utan sentimentalitet, nästan nyktert registrerande men levande i minsta detalj. Så sker något avgörande. Birgit får veta, att mamma Sarhild praktiskt taget glömt hennes existens. Drömmarna slås i spillror. Från sitt livs början har Birgit tvingats leva i otrygghet. Otryggare kan ingen vara än ett utackorderingsbarn, och Birgit har blivit den ständigt misstänksamma, eftersom hon lärt, att allt när som helst kan tagas ifrån henne. Besvikelsen gentemot Sarhild har dock det goda med sig, att Birgit återvänder till verkligheten och upptäcker, att man ändå fäst sig vid henne på gården. Ja, när hennes riktiga mor tänker dra nytta av henne för egen del, funderar fosterföräldrarna rentav på

att adoptera henne. Men när de får veta, att Birgit i så fall blir arvsberättigad, avstår de. Än en gång måste Birgit erfara, att hon är den ständigt utanförstående. Under tiden växer hon upp till en grann flicka och får beundrare. En av dem vinner hennes heta kärlek. Men när hon förstår, att han inte tänker binda sig vid henne, väriver hon sig. Slutligen ger hon sin hand åt en ung man som hon inte älskar men som älskar henne och vill ha henne för livet. Den stora kärleken måste hon trampa ner, men vad hon vinner, är det hon från sina första medvetna tankars tid har trånat efter: trygghet, tillit. Irja Browallius har med både skarpsynthet och ömhet levandegjort denna hemlösa flicka, som ideligen får bekräftat, hur nödvändig hennes försvarsattityd är och hur olidligt smärtsamt det känns att alltid få rätt i sin misstänksamhet. Men hon har också fint skildrat, hur det börjar lossna inne i Birgit, hur ömheten bryter fram, hur livslusten segrar över hämningarna och slutligen, hur det svåraste, den blinda och pockande passionen, blir övervunnet och hur värmen, tilliten, tryggheten kommer in i hennes liv. Med trilogien om Birgit har Irja Browallius utfört det främsta verket i sin stora och betydande produktion.

Om ensamma och missanpassade barn handlar en rad andra av årets böcker men ingen når upp till Irja Browallius' roman. *Arne Lundgrens Nyckelbarn* berättar om en göteborgspojke, vars mor är servitris med en karl inneboende hos sig. Pojken känner sig utestängd, ruvar på hämnd, blir en drömmare och samtidigt ett rov för ensamhetens skräck. När modern flyr undan den berusade karlen för att hämta polis, ramlar den skräckslagne pojken i trappan, varefter en försoning kommer till stånd, åtminstone för tillfället. Lundgren har om-

sorgsfullt satt sig in i detta fall av psykisk underminering men han skildrar det med en lyrisk mångordighet som hotar att skymma undan det direkta och konkreta, som ensamt gör en skildring av detta slag gripande på allvar.

Olle Länsberg visar sig ha allvarliga ambitioner i romanen *Skilsmässa*, där han demonstrerar problemet genom att detaljrikt och episodrikt skildra ett äktenskap som gått sönder och där barnen får vistas ömsevis hos vardera parten men aldrig kan få känna den tillit som är nödvändig för dem, allra minst sedan både fadern och modern skaffat sig nya förbindelser. Sonen Georg blir mest upprorisk och bryter sig slutligen ut för att bli lantarbetare och själv få bestämma om framtiden. Länsberg är en flyhänt berättare och lyhörd för vardagsjargongen men boken förblir ett spel på ytan. Den ger emellertid ett trovärdigt reportage om trasig svensk vardag.

Med *Birgitta Stenbergs Chans* introduceras raggarrbruden i vitterheten. Skyddshemsflickan Mari rymmer från en försöksanställning och liftar sig fram till den enda plats, där hon känner sig hemma, bland raggarna i Stockholm. Eftersom tonårsrymmare oftast blir fasttagna, får boken sitt naturliga slut, när Mari råkar i polisens händer. Romanen handlar alltså om den fritid Mari chansar på, vilket innebär, att den främst består av ett porträtt av raggarflickan själv, som f. ö. ofta får tala på sin speciella jargong, uppenbarligen återgiven på kor-net. Hon får erfara, att gänget skaffat ersättare och att hon inte längre är välkommen. Hon hamnar under sin flykt hos en överklassgymnasist med egen våning på Sveavägen och upphöjt estetiska intressen. Här införs alltså en variation av Pygmalionmotivet, och inte nog med det; Mari träf-

far också en utlänning som propagerar för en ny morallära, och Mari visar sig plötsligt kunna diskutera dessa djupa spörsmål med honom på engelska. Detta är bokens svagaste parti. Bipersonerna är också ganska skugglika och konflikterna rätt konstruerade. Vad som lever är raggarmiljön och Mari själv. Hennes tillvaro begränsas av barer, kaféer, raggarfester och bilfärder. Gänget, raggåråket, några jazzplattor och en halvpanna, det är livets lycka för henne, helst när allt detta kompletteras med den vilda fartens tjusning. Valuta för nöjet utgör hennes egen kropp, i Maris fall närmast betraktat som ett nödvändigt ont: »man kan väl inte säga nej heller». Ändå bottnar denna inställning i något renhårigt. Gängets lag tycks vara, att man får och ger efter tillgång och efterfrågan. I grunden är det ingenting ont i denna bilgalna och svårangepassliga tonåring. Hon är t.ex. helt ärlig och hon har ingen tanke på att sälja sig. Men hur hon skall kunna bli något annat än raggårbrud är en annan fråga. Att skyddsuppfostran skulle hjälpa, tror författarinnan inte ett ögonblick på.

Ungdomens fostran hör också till de teman som behandlats i romanform. *Bosse Gustafssons Kritstreck* handlar om privatskolan Friby, ett internat för nevrologiska överklassbarn. Skolans motto är Rabelais' berömda ord från klostret Thelème: »Gör vad du vill.» Barnen skall utvecklas i full frihet och varje form av bestraffning är förbjuden. Framför allt förkastas alla moralbegrepp och allt slags religiositet betraktas som fördömligt. Förf. betonar, att Friby inte existerar i verkligheten, och man tror honom gärna. Huvudpersonen är en teckningslärare, som är intresserad av experimentet Friby men också har svårt att hitta sig själv. Det hjälper inte ens, att han ligger med så gott

som samtliga skolans lärarinnor. Boken handlar inte så mycket om hur uppfostringsprogrammet verkar utan fastmer om hur teckningsläraren misslyckas. Tesen är närmast den, att det är de vuxna som inte tål friheten. En av eleverna, som råkar vara begåvad med författarens eget synsätt och argumenteringsförmåga, får uttrycka detta: »Jag har ibland tänkt på er gamla. Det var som om ni var rädda för vår frihet. Du blev rädd för dig själv, när Bengt slog sönder något eller när du inte visste, vad vi hade för oss. Ni var rädda nästan allihop. Rädda för er själva.» Tesen är tänkvärd, men den blir inte särskilt bra gestaltad. Boken är alltför mycket fantasiprodukt för att tjäna som inlägg i en aktuell debatt och huvudpersonen är alltför lös i fogarna för att riktigt intressera. Men Bosse Gustafsson är en underhållande konversatör.

Ett mera påtagligt debattinlägg gör *Janne Bergquist* i *Allmänna linjen*. Titeln syftar bara endels på en av enhetsskolans avslutningsklasser. Allmänna linjen är den traditionella, av reglementen och paragrafer kantade lärogång, som myndigheterna utstakat. Boken skildrar den radikale, idealistiske läraren Helge Västman och hans kamp mot allt slentriantänkande. Han tar hand om en begåvad och egensinnad elev, som inte trivs i skolan utan blir utanförstående och drivs till snatteri och skolk, och Västmans lyckade resultat får ge belägg på hans idéers bärkraft. Västman och med honom författaren proklamerar: »Ju dummare en lärare är, ju mer stereotyp hans personlighet, desto ivrigare är han som karaktärsdanare», och alltså desto farligare. Västman fördömer de stadfästa metoderna för karaktärsfostran i skolan och menar, att denna fostran är av föga värde i jämförelse med den fostran som barnen skaffar sig själva »genom stän-

diga experiment med de vuxna som försöksobjekt». Det kan inte vara riktigt, som nu sker, att barnen »finner sig tillrätta med vilken moral som helst, om den bara gör dem godkända av samhället». Nej, utgångspunkten är denna: »Själens föds och utvecklas, när Tanken fattar kärlek till Sanningen och börjar ett liv i Sanningens tjänst.» Här kunde man svara med Pilati bekanta fråga, och i varje fall konstaterar man, att Janne Bergquist har lättare att riva ner än bygga upp, han är ingen konstruktör men en frejdig kritiker. Det finns mycket som är tänkvärdt i boken och mycket som är karikerat med avsiktlig retsamhet. Förf. är ute för att slåss och han gör det med gott humör. Men han har också sinne för vardag och idyll, vilket han visar i skildringen av Västmans lyckliga äktenskap, ty denna arga roman är till skillnad från så många andra vederkvickande monogram.

Kritik mot samhällsinstitutioner finns med som en ränning också i *Gunnar Wahlströms* historiska roman *Den unge guden*. Handlingen är förlagd till tiden mellan Erik Läspe och Birger Jarl och skildringen är gjord i traditionell stil med rekvisita och interiörer från svenskt bondeliv och med de stora händelserna, kampen om kungakronan, skymtande i bakgrunden. Värde i boken ligger inte i karaktärsskildringen utan i det rappa svepet av händelser och framför allt i tendensen, som här riktar sig mot den officiella kristendomens, alltså kyrkans, hårdhet och trångsynthet: den går till storms mot valdenserna i Frankrike och tiggarmunkarna i Sverige och den välsignar det grymma korståget mot tavasterna, där mord och skövling får ske i den nya lärans namn, den slår ner på varje fri tanke, på varje försök att förverkliga den kristna kärleksläran. Wahlström, tidi-

gare baptistpastor, har i sin skildring av uppländsk bondebyggd på 1200-talet fogat in en anklagelse, som inte helt förlorat sin aktualitet.

Ännu påtagligare är aktualiteten i *Bengt Söderberghs Stigbygeln*. Boken är närmast ett reportage från gårdagens Algeriet och berättare är en svensk stjärnfotograf. Han träffar en ung berber, Hassan, son till en hövding, besöker hans hem och förälskar sig i hans syster, med. stud. vid Sorbonne. När han återser henne i Paris, är hon med i den arabiska motståndsrörelsen. Även Hassan har ställt sig på algeriernas sida. När svensken får veta, att Hassan tillfångatagits, reser han till Algeriet och med hjälp av en fransk överste lyckas han spåra den ohyggligt torterade ynglingen, som emellertid inte kan räddas, lika litet som systemen, sedan hon gripits av den franska polisen. Söderbergh fördjupar sig inte i karaktärsstudier eller folkpsykologi, han bara registrerar fakta, skeendet självt, avhöljt, naket i all dess hemskhet. Det sker i fiktionens form men med en saklighet, som övertygar, därför att allt verkar upplevt, sett, förnummet av en man, som länge vistats på platsen. Med *Stigbygeln* har Söderbergh skrivit sitt *J'accuse*, och han har inte blivit motsagd.

Om krigets elände handlar också *Jan Fridegårds Mot öster — soldat!* Boken fortsätter Fridegårds berättelser om sina förfäder, och huvudperson är denna gång soldatänkan Margaretas unge son Johan Malm, som anmäler sig till det lantvärn som sätts upp i Enköping under 1808 års krig. Boken handlar dels om de hemmavarande, som får sköta jorden utan karlhjälp men betungas av idel nya gårdar, dels om lantvärnets strapasser. Pacifisten Fridegård har ingen svårighet att demonstrera krigets ohygglighet, när han valt att följa lantvärdet, det allra sämst beryktade

uppbåd som förekommit i svensk historia. Vad han berättar om dålig utrustning, smuts, sår, sjukdom och svält hos denna trasarmé, som knappast fick skjutdugliga gevär men var väl försedd med profoss och prygelbänk och fick höra mycket om ära, kung och fosterland, är historiskt belagt, och Fridegård har studerat ämnet grundligt. Märkligt nog fick Enköpingsförbandet skeppas över till Finland, där det trots allt visade sig stridsdugligt, om än inte segerrikt. Fast Fridegård låter Johans farfar, storbonden Erik Hansson, förbanna allt vad krig heter, och dessutom all överhet, kan det inte hjälpas, att han förefaller stolt över sitt påbrå från en svensk soldat som varit med, där striden hetast stod. Skildringen når sin höjdpunkt, när det berättas om träffningen vid Kimito. Fridegård lever sig in i sinnesstämningen hos soldaten Johan, där han ligger i skyttelinjen, hur han ser fienden störta fram, hur han grips av stridsiver och sugs in i virveln, där det gäller att slåss för livet och där han mitt i virrvarret känner doft av sommargräs och hör insektsurr mellan salvorna. Ja, Fridegård visar sig faktiskt vara en inspirerad bataljmålare. Romanen slutar med bonden Hanssons vreda »Varför?» inför krigets elände. Svar får han inte men en aning viskar till honom, att snart kanske en fridens tid skall bryta in, och då skall hans åkrar »stå utan ogräs, med miljoner raka strån, bara en och annan blåklint utmed diken». Det är en äkta Fridegårds mening och med den slutar han sin bok, som är den bästa historiska skildring han åstadkommit.

Samma tid, närmare bestämt rysshärjningarnas år 1809, behandlas i *Anna Rönnqvists* bonderoman *Solvåren*. Miljön är glesbygden mellan Kalix och Haparanda, och boken

innehåller sedvanliga ingredienser: dialektinslag, etnografiska detaljer, skrock och tydor. Allt är gjort med omsorg och kunnighet, och huvudpersonen, en kvinna som förmår styra och ordna med moderlig omsorg men själv tyngs av sitt »mörkersinn», har blivit en minnesvärd gestalt. Norrlandslitteraturen representeras annars i första hand av *Björn-Erik Höijer*, som i *Lavinen* fortsätter sina skildringar av primitivt liv och heroiska strapatser. Det gör han, eftersom han menar, att det mest äkta och ursprungliga är att finna hos de människor, som står naturen nära och tvingas kämpa med den. Uppslaget har han denna gång fått från tidningarnas beskrivningar av hur en ripjägare räddats ur den lavin han fallit ned i. Höijer har också en märklig förmåga att sätta sig in i ripjägarens situation. Han skildrar de olika stadierna hos den för livet kämpande jägaren nästan timme för timme, hur denne med sin sakkunskap beräknar möjligheterna till räddning och med lugn fattning handlar därefter, hur drömmarna skiftar, hur hoppet tänds och slocknar och tänds igen, hur kölden småningom bryter ned honom, hur han slutligen lyckas få upp skidstaven, med en röd biljett på, ovan snön och så bara väntar, att döden skall skänka befrielse. Den andra huvudpersonen är jägarens mor, som kommit söderifrån men så småningom trolltagits av detta fjällens och viddernas land. Höijer skildrar med säker hand, hur hennes religiositet blivit en ständig brottning med Gud, som hon tidvis förnekar men som på nytt griper tag om henne, böjer henne och slutligen gör henne järnhårt moståndskraftig mot livets påfrestningar. Det är också hon som efter till synes oöverstigliga svårigheter finner sonen. Höijer varierar alltså här sitt tema om vardagens heroism i ödebygderna, men det temat passar

honom och här kommer hans berättarkonst bäst till sin rätt.

Lockas Höijer till det helgjutna, till att skildra krafternas samspel, så dras många andra författare till motsatsen, till det splittrade och upprivna, till det krångliga, förvirrade människolivet. Där om handlar *Per E. Rundquists* novellsamling *Den ofulländade sommaren*. Rundquist är särskilt lyhörd för undertonerna, för det som ligger bakom det tvärsäkra och påtagliga och gör det famlande och osäkert. En av bokens noveller handlar om en man som uppfunnit en tankeläsnings-apparat. Den skall han approva. Givetvis är han fullt säker på sin fästmö's hängivenhet, men han tycker ändå inte, att han skall prova apparaten på henne. »Jag ville inte, när det kom till kritan. Och varför jag inte ville, det ville jag inte göra klart för mig. Och varför jag inte ville göra det klart för mig, det ville jag inte tänka på.» Den meningen är typisk för Rundquist, och lika typiskt är det, att apparaten i funktion avslöjar ett enda sammelsurium av lösryckta ord och obegripliga meningar med allehanda humanden emellan. I andra noveller finner man liknande komplikationer och avslöjanden, t. ex. hur smygsuparen med flaskan bakom bokskåpet har det i familjeidyllen, eller hur den omusikaliske mannen, som ärver ett piano efter en musikalisk morbror också får ta i arv en sorts efterträdare till morbrodern för pianots hanterande. Mänskliga missupfattningar, som först skänker glädje och stolthet men sedan, avslöjade, kommer allt att störta samman, är ett genomgående tema, varierat i många schatteringar, komiskt, burleskt, vemodigt, tragiskt, allra finast i inledningsnovellen om den unge semesterfiraren som lyckas bli bekant med den vackra men strängt hållna flickan, vilken visar sig vara sinnes-

slö. Här kommer en varsam, ömsint ton i dagen, som bäst visar känsligheten i Rundquists instrument.

Temat tas upp med andra instrumentala resurser av *Artur Lundkvist* i *Berättelser för vilsekomna*. Här finner man nya belägg på den språkliga virtuositet, den visuella skärpa och den symbolskapande kraft som man är van att träffa på hos denne författare. Omväxlingen är också rik i fråga om tider och miljöer: från berättelsen om Jerikos murar till svensk landsbygd, från Sibirien till fantasilandet Kuwar, där alla människor bär ansiktsmask men annars inte har behov att skylla sig. I berättelsen *Begravningen* kommer han svensk småstadsvardag alldeles inpå livet, men samtidigt visar han hur var och en av begravningsgästerna har sitt problem att ångslas för, att hålla dolt. Det är ju också vilsekommenhet som är hans tema, och han slutar med att skildra ett fantasiens möte med romantikern och skådaren Blake, som förkunnar, att människan alltid rör sig mellan vision och arbete utan att någonsin hinna fram: livet existerar på grund av oförenliga motsatser, splittringen blir ett livsvillkor. Boken har prägel av ett utanförstående, ett ensamt betraktande. En av berättelserna handlar om en deformerad kvinna, som från sitt fönster betraktar utanför-världen genom kikare: hemska händelser kan utspelas i grannens hus, men hon bara konstaterar faktum. Bokens mest centrala novell berättar om en skogsarbetare, som gifter sig med en dvärglik magdansös, vilken föder honom ett otal dvärglika tvillingar. Han är som en Gulliver bland detta myller av lilliputtar och de tar också livet av honom till slut. Alla i boken har långt till gemenskapen eller har förlorat gemenskapen. Har globetrottern, den ständige sökaren Artur Lund-

kvist själv kommit för långt bort, blivit en främling, en utanförstående? Skaparkraften har han ändå kvar och med den förmågan att fångsla, hur fjärran och ensam han än kan tycka sig vara.

Om författarjaget och författarsituationen, som tydligt träder fram i Artur Lundkvists novellsamling, handlar också en rad andra av årets böcker och några av dem hör till de intressantaste. Av *John Karlzén* föreligger en ofullbordad, postum roman med inledning av Olle Holmberg, vilken bl. a. framhållit det ekelundska inflytandet på den egenartade författaren. Boken har fått titeln *Rättan* efter en i texten citerad Ferlin-dikt, och rättan är den oro och otillfredsställelse som gnager i oss människor, om vi nämligen är riktiga människor. Huvudpersonen är en för tjuvnad och bedrägeri dömd man, som ser tillbaka på sitt liv. Något egentligt begrepp om honom är det inte lätt att få, bara att han är en person som ständigt vantrivs och äcklas över att vara kringströmd av människorna runt omkring, vilka han föraktar utan att förefalla vara bättre själv. Karlzén luftar med andra ord sin egen vantrivsel och söker efter bästa förmåga avslöja den brackiga värld som utgörs av de halvbildade, och med de halvbildade avser han personer som nosat litet på det akademiska livet men övergått till mera lukrativa sysslor. Karlzén har också enligt uppgift velat chockera med skildringar av fylleri och promiskuitet men kan knappast sägas ha någon lycklig hand med ämnet. Boken består av ett antal scener från folkhemmet, där Karlzén övar sin satir. I en av dialogerna söker han akustiskt återge fyllsnack, i en annan gör han en pastisch på 1700-talsprosa, i en tredje får huvudpersonen göra en butiksfroken generad genom att beställa bakelser med inveck-

lade franska benämningar. Bäst är han, när han får tillfälle att forma små aforismer, där hans skepsis blir uttryckt med en stundom övermodig ironi, t. ex. denna: han tittade ut över lokalen »med den förströdda och uttråkade uppsyn som oandliga figurer lätt får, när de i privatlivet tvingas följa en tankegång».

Pär Rådström, som nästan alltid funderar över sitt jag, författarjaget och privatjaget, har utgivit två böcker. Den första är novellsamlingen *Ro utan åror*, som behandlar ensamhet och ansvar, särskilt det ansvar man svikit mot barnet inom sig (Barnens domstol). Titelnovellen ger ett gott exempel på Rådströms förmåga att gestalta sin livssyn. Den handlar om en man i en storstad; han bor modernt, har tillgång till alla bekvämligheter och huset är fullt av människor, men ingen frågar efter honom, ingen behöver honom — där sitter han i sin båt men har inga åror. Allt är så enkelt, så vardagligt berättat, att det groteska i situationen får hemska proportioner. Något liknande gäller knapphandlaren i Genua, en utlandssvensk som avskyr tillstädeskomna landsmän, därför att alla så förvånat frågar, varför han blivit just knapphandlare i Genua — får man inte vara det? Eller kanske man inte får vara något så tokigt som författare? Rådströms andra bok är romanen *Översten*. Den handlar om en man med de hos förf. sedvanliga initialerna P. R. och dessutom är han prman, f. ö. ingenstans och överallt hemma, ganska måttligt road av storstädernas barer men ständigt närvarande därsammastädes. För en Paris-nattklubb har han tänkt ut en genial idé. Vår tid av demokratisk frihet är ju samtidigt en likriktningens tid: alla följer modet, alla skall tycka som auktoriteterna tycker. Alla beundrar t. ex. Sophia, Gina och

Brigitte. Låt oss då tillverka deras dubbelgångare och ge deras beundraren tillfälle att träffa dem och fotograferas med dem! Hur det hela lyckas, får vi inte veta, eftersom Rådström också har annat i tankarna. En sak upplyser han dock om. Hans nya Sophia Loren visar sig ha utvecklats till en självständig varelse inuti och blivit på ett helt nytt sätt lockande, vilket tvingar P.R. att hasta ifrån henne. Här skymtar återigen Pygmalion-motivet: konstskaparen skall inte dyrka sitt verk, ty det leder till förlamande narcissism. Därmed når vi till bokens egentliga tema, vilket kan sägas höra teologien till. Pr-mannen säger sig ha en enda uppgift: att tjäna. Men vilken herre skall han utse åt sig? Han har valt överste Gustafsson, en tidigare svensk monark som livslevande kommit bort ur svenska historien och därför kan tänkas leva än. Översten, som är bokens enda riktigt påtagliga gestalt, mycket finurligt tecknad, ger inga order, lyssnar bara sporadiskt, besvarar inga frågor men är likväl nådig nog att ta emot audiens. Har människan ett osläckligt behov att se upp till någon högre, skapar hon sig därför gudar som i egenskap av gudar måste bli obegripliga? Rådström har inga svar att ge, och när boken slutar, har översten just flyttat till okänd ort. Resonemanget gäller identiteten, stabiliteten i en värld av förändring. Det är Rådströms problem. Han förblir en man utan åror, men medan båten vaggas kring på fri hand, har han underhållande ting att kåsera om, och som kåserande stilist är han utan konkurrens.

Lars Ahlins Bark och löv är också mer förkunnelse än dikt, mer predikan än berättelse och kanske därför mer ahlinsk än närmast föregående ahlinare. En författare, heter det, »måste ibland, stundom sida efter

sida, avstå från skönheten. Han måste ha mod att fördärva sitt språks yta, därför att han bedömer situationen så. Han måste förstocka och avskräcka. Ty denne författare vänder sig till de oälskade, till sådana som ännu har kraft att söka. Därför är det angeläget för honom att bli av med alla funna, alla som romanerna har genomälskat kort och tvärs.» När man hunnit fram till detta ställe (s. 295), har man en oändlig massa ord bakom sig, ett Niagara av utläggningar, ofta svårbegripliga, avsiktligt tillkrångliga, stundom roat argsinta, alltid självständiga. Det ahlinska budskapet går ut på att »komma innanför», att nå dit, där vi verkligen hör hemma. Vi skall »se vår bild», ja vi skall »dö in i vår bild», vilket skall ske som »en vandring av angelägenheter uppåt till det oerhörda». Man kan kalla det för dunkelt tal, kanske också dunkelt tänkt. Ahlins ord »att älska är att dö» har väl i grunden samma innebörd som det kristna budet, om kärleken som inte söker sitt. Att i kärlekens kraft finna sig själv är ett huvudtema hos honom. Men han framför budskapet på sitt eget sätt, vresigt, liksom på trots mot allt och alla. Och han äger en skapande förmåga, som gör, att han mitt i all svada förmår gestalta, trolla fram figurer, som blir livslevande, ofta egenartade människor, vilka fått ett grubbel, en gåta att fundera över, och den gåtan omsluter deras liv och formar om dem. Så är det med den förolyckade kommunalpampen Niklas och med hans hustru Lisa, så är det med svärmeanden och frisörmästaren Haquin. De är sedda från pojken Mats Olofs synvinkel, och Mats Olof är skildrad helt på det ahlinska viset: en genomskådare och resonör, så barn han är, och ändå med barns hela omedelbarhet. Historien om Anders Blåda, som skjuter sig inne i en älghud, leder över till det mys-

tiska och symboliska. Bläda är lika mycket ett naturväsen som en vanlig människa, under det att hans Elisabet med den förvärkta kroppen är en ny variant av de livsvisa kvinnor som det finns så många av i Ahlins diktning. Bark och löv har allt det bortstötande och allt det tilldragande i Ahlins författarkonst, både det svårtillgängliga och det livsnära. Det är livet självt, det rätta, fulltoniga som han söker efter, på sitt eget sätt, med en ursprunglig kraft som är mycket beundransvärd.

Eyvind Johnsons Spår förbi Kolonos är en bok för sig. Inledningsvis får man reda på att Eyvind Johnson, just då han skulle göra sin första Greklandsresa, fick erbjudande av Bonniers att ånyo utge 20-talsromanen *Minnas* med de tidigare uteslutna kapitlen om August Lyra i Himmelrik. Det blev inte så, men det blev ändå minnas av. August Lyra väcktes upp och den nya boken handlar i vartannat kapitel om Grekland och i vartannat om Lyras Himmelrike, och det går konstrikt flätade trådar mellan bägge. Framför allt har stoffet från 20-talet skänkt perspektiv åt nuets upplevelser, och dessa nuets upplevelser gäller å andra sidan det Hellas som Eyvind Johnson sedan länge tillbaka aldrig tröttnat att studera och dikta om. Boken blir alltså en väv av upplevelser nu och då, av diktande då och nu, av inträngande i ett längst förflutet då för att nå klarare perspektiv på ett till synes förvirrat nu. Spår förbi Kolonos — i Kolonos föddes Sofokles och här lät han i sitt sista drama den åldrige Oidipus få vila och försoning. Här förnimmer också Eyvind Johnson på ett särskilt sätt »åldrens dagar» och kapitlet om Kolonos är bokens rikaste, därför att så mycket nu och så många då förernas till något som ger oss diktaren och människan Eyvind Johnson på

allvar. »En resa i det förflutna? Jag har aldrig varit i Grekland förr. Ändå har jag varit där länge, under halva mitt liv har jag varit där. Men detta är första gången.» Så minns han en dag i Uppland — just när han hoppade över ett dike — då han bestämde sig för att avslå andra erbjudanden för att ägna sig åt det Homeriska och nå fram till sin Odyssevsroman. Därifrån går tankarna till de mångbefarna som gjorde en norrbottnisk Odysseé, malmbanans rallaroriginal, och därmed är han inne i Olofromanens värld. Den var i sin tur inledningen till hans egen Odysseé i efterkrigstidens Europa, vilken bl. a. ledde till sjömanspastorn i Dunkerque, som berättade om de tre kaptenerna och sanningssägandets ansvar, en berättelse som skulle ha berättats i *Minnas* men nu först blir berättad av August Lyra, och den historien är det bästa och mest minnesvärda i *Himmelriksavsnitten*. Spår förbi Kolonos är en mycket personlig bok och en tankeväckande bok, där perspektiven ständigt vidgar sig, så att man känner, att den till slut handlar om oss alla, om människan och hennes rika, sköna, grymma, underliga värld.

Slutligen har vår diktningens nestor *Bo Bergman* skrivit en roman, som i grunden är mycket personlig. *Vi vandrare* har tre avsnitt. Först kommer en skildring av människorna i ett hus på Brahegatan i Stockholm från oscarisk tid, därpå följer en rad scener i Paradiset, och i det sista avsnittet, som försiggår i nutid, får vi följa den forne gymnasisten Åke Tibell från huset på Brahegatan, nu en 80-årig f. d. ämbetsman, på hans flånörturer i barndoms kvarteren. I detta avsnitt får vi veta så mycket om Tibells nuvarande bostadskvarter och om hans umgänge, att vi måste mistänka, att det är Bo Bergman själv man skall identifiera under förkläd-

naden Tibell. Det blir till visshet, när Tibell allra sist talar om sin ängslan, att diktargåvan skall svika honom, och sin glädje, när han får uppslaget att berätta om det gamla huset vid Brahegatan. Det sker en söndag, då Skansen-musiken tränger in till mannen vid skrivbordet, som nu fattar pennan. Så citeras den första mening han kastar ner, och den meningen är identisk med första början till Vi vandrare. Där beskrivs själva huset med orden »grå puts och lite krimskrams här och där», och Tibell mumlar: är det inte en beskrivning på mitt eget långa liv! Huvudpersonerna i bokens första avsnitt är ett gammalt portvaktspar, Fritz och Sophie, han invandrad tysk, hon tidigare kammarjungfru. Det är trångt, dragigt och kallt i deras portvaktskyffe och de är beroende av en omänsklig girigbuk till husägare, men de älskar varandra. Här är ett tema, som Bo Bergman ofta behandlat i sin novellistik: undanskuffade människor, som får ta emot och tacka och som man utan risk kan trampa på. När de blir uppsagda och bådaskrämpor bara ökar, beslutar Sophie att frivilligt lämna det jordiska och ta Fritz med sig. Skildringen av Paradisets förgård, där det äkta paret hamnar, är på en gång ömsint och raljant, en dosis Sankte Perlegend, en dosis Anatole France. Nu händer det, att Sankte Per får befallning att besöka jorden och ta Fritz med sig. De hamnar i nazismens Tyskland, och Sankte Per måste avvika för sina uppenbara rasdrags skull. Med säker psykologisk konsekvens låter Bo Bergman den tyske småborgaren Fritz bli gripen av propagandan, ja han blir rentav bödelsdräng i nazismens tjänst. Han är ett offer för mänsklighetens eviga oro, antyds det, men innerst inne är han dock den andre,

den tålige och gode Fritz. »Herre», ber han, »varför vill du att jag ska gå under genom att göra mig till en annan än den jag är? Jag vill bli jag igen.» Han blir inte insläppt i Paradiset nästa gång. Men Sophie kan inte få någon ro i Lustgården utan sin Fritz. Hon får tillstånd att söka honom, och till slut möts de. Fritz känner sig ha blod på händerna och vill gå vidare, men Sophie svarar: »Jag vet det. Men jag ska tvätta dem rena.» Så sätter de sig vid väggkanten och delar sin måltid, »alldeles som i gröngränsen på Biskopsudden en sommar dag för en oräknelig tid sedan». Fritz har råkat ut för samma sak som en vida mer berömd diktfigur, vilken också gick vilse: »Das ewig Weibliche zieht uns hinan.» Fritz är ingen Faust men båda är avsedda att ge en bild av människan, sökaren, orosanden. Åke Tibell mediterar över temat och menar, att denna oro kan leda till fördärv men den skapar också paradisdrommar, och målet när vi aldrig. Han citerar subpriorn i St. Agnes, som är ingen mindre än Thomas a Kempis, vilken också givit boken dess motto: »Ty så länge du lever, är du förändringar underkastad, jämväl mot din vilja, så att du än är glad, än sorgsen, än stilla, än upprörd.» Så långt kan Bo Bergman följa den gamle mästern. Men inte längre, inte till mästerns efterföljelse. Och vad jordelivet ger sina oroliga vandrare, det blir då »grå puts och lite krimskrams». Men kanske något mer ändå i Bo Bergmans fall — och det har han tacksamt betygat: ingivelsens gudagåva, lusten att forma. Den har skänkt stilens friskhet, tankens klarhet och gestaltandets liv också åt denna roman, som förvisso bär vittnesbörd om en inspiration som skänkt stunder av meningsfullhet och lycka.

»EN FORTGÅENDE SKOLREFORM»

Av *fil. lic.* BIRGER HAGÅRD

»Skolfrågan är naturligtvis inte 'löst'. Det kommer riksdagen under årtal härefter att få erfara, detta redan på grund av det schablonmässiga och enastående maktfullkomliga sätt, varpå skolutskottet med biträde av regering och riksdag fått i en hast ordna med de olika skolformerna och deras fördelning på skilda orter. Men bakom och över dessa allvarsamma lokalproblem resa sig skuggorna av en kulturskymning, som hotar. Men även den kan bekämpas, icke med känslor av hat och hämnd för vad som nu skett utan med ljus — mera ljus.»

Så lød Stockholms-Tidningens slutkommentar till den uppslitande strid om skolfrågan, som ägde rum 1927, en strid, som i åtskilliga avseenden påminner om våra dagars stridigheter på skolans område. Partikonstellationen var i stort densamma. Motståndet leddes av högern, och på den andra sidan stod socialdemokraterna samt majoriteten av bondeförbundare, medan liberalismen var splittrad. 1927 års beslut var ett hastverk, och samma epitet måste häftas vid det beslut, som riksdagen nu i trötthetens tecken har fattat ett mer än tolvårigt förberedelsearbete till trots. Om schablonmässighet och maktfullkomlighet kan man tala nu likaväl som 1927. Skolberedningen har genomgående nonchalerat den kritik mot dess förslag, som framförts i synnerhet från pedagogiskt håll. En avgörande skillnad mellan 1927 och 1962 ligger dock i det betydligt mera helhjärtade motstånd, som för trettiofem år sedan bjöds av den svenska högern mot de kulturraserande krafterna. Försummelserna i kulturfrågorna under 1950-talet utgör en allvarlig belastning för högerpartiet. Den kulturkonservativa

besinning, som omsider kommit till stånd, måste dock noteras som ett positivt tecken, varslande om bättre och mera hoppingivande tider.

Skolfrågan kommer emellertid lika litet att vara »löst» efter 1962 års riksdagsbeslut som efter beslutet 1927. Det kommer att fordras åtskilligt med »ljus» i framtiden för att komma till rätta med svårigheterna, något som också ecklesiastikministern synes vara medveten om, då han präglat uttrycket »en fortgående skolreform». Detta har också varit utgångspunkten för den studiegrupp inom Sveriges Konservativa Studentförbund, som nyligen publicerat resultatet av sitt arbete i en skrift, »Grundskolan — ett alternativ» (Studentförlaget Horisont, pris 4:50). Aspirationen har varit att utge en lättillgänglig sammanfattning av hur skolfrågan uppfattas i konservativa kretsar, och det kan endast sägas, att denna målsättning fullföljts på ett föredömligt sätt. Väl avvägt finner vi i koncentrerad form en redogörelse för skolfrågans utveckling och en sammanfattning av den kritik, som på avgörande punkter riktats mot skolberedningens förslag.

Man har emellertid inte nöjt sig med en refererande framställning utan har också egna förslag till lösning att komma med. Vissa av dessa har redan till stor del kommit att beaktas i högerpartiets skolmotion till vårriksdagen, andra åter kommer säkerligen att uppmärksammas i de kommande årens skoldebatt. Med rätta kritiserar den bristande allsidigheten i försöksverksamheten och skolöverstyrelsens valhända handläggning av denna fråga. Särskilt på det pedagogiska området har denna brist varit markant. Skolfrågan har kommit att

präglas av fastlåsta ståndpunktstagan- den, och detta har i sin tur lett till en beklaglig slagsida i avvägningen mellan skolpolitiken och pedagogiken. För framtiden, framhålles det, måste det vara angeläget med en försöks- verksamhet, som snabbt och effektivt inriktas på att åstadkomma en lösning av den mångfald av pedagogiska pro- blemställningar, vilkas dunkelhet nu förrycker argumentationen i skolde- batten.

Stark kritik riktas också mot stats- makternas likgiltighet inför folkhög- skolans framtida utformning. Farhå- gor uttalas för att folkhögskolan, som hittills spelat en så stor roll inom det svenska undervisningsväsendet, mer eller mindre kommer att bli utkon- kurrerad av de föreslagna facksko- lorna. För att undvika detta föreslår man, att fackskolorna görs till en direkt påbyggnad efter grundskolan, medan folkhögskolorna liksom tidi- gare får ta hand om elever över 18 år. Folkhögskolorna bör förbli betygs- fria, medan däremot fackskolorna blir betygsskolor och görs mera kunskaps- inriktade.

Största intresset i skriften liksom i den allmänna debatten tillmätes dock helt naturligt högstadiets organisation, och ett förslag skisseras till en alter- nativ högstadietyp. Detta innebär i korthet: a) linjedelning från och med det sjunde skolåret, b) högstadiet in- rättas med i regel fyra linjer — gym- nasieförberedande, teknisk, handels- samt social linje, c) möjlighet skall ges till ökning eller minskning av antalet linjer med hänsyn till lokala förhållanden, d) eleverna i ämnena svenska, främmande språk, matema- tik, fysik och kemi uppdelas efter fritt val i grupper, som läser kurser med olika fördjupning och efter skilda metoder. Argumentationen för en linjedelning redan från och med det sjunde skolåret sammanfattas på

följande sätt. Vid denna tidpunkt har elevernas utveckling givit sådana an- visningar ifråga om begåvning och intresseinriktning, att det är lämp- ligt att linjevalet sker redan då. Ge- nom att eleverna på ett tidigt stadium får tillfälle att välja en linje, för vil- ken de har anlag och intresse, ska- pas större garantier för att kunskaps- standarden inte sänkes. Ett linjedelat högstadium tillgodoser det grundläg- gande demokratiska kravet att varje elev skall ha lika möjligheter att ut- veckla sina anlag, förutsättningar och intressen. Huvudprincipen om det fria tillvalet realiserar i högre grad på ett från och med sjunde klassen linje- delat högstadium än på ett samman- hållet.

Delvis har författarna influerats av den engelska enhetsskolans utform- ning, »comprehensive school», och de beklagar, att de engelska erfaren- heterna icke i tillbörlig grad upp- märksammas i den svenska skolde- batten. Kanske kan det generellt sägas, att man i vår skoldebatt alltför mycket låst fast sig vid svenska förhållanden och alltför litet beaktat utländska erfarenheter och synpunkter. Här skall endast erinras om de erfarenheter, som måhända skulle kunna hämtas från den ryska skolan på yrkesutbildningens område eller vad gäller korrespondensunder- visningen, som torde vara mera om- fattande i Sovjetunionen än på något annat håll. Amerikanska erfarenheter från televisionens användning i un- dervisningen är ett annat exempel, som kanske kunde vara värt ett mera ingående studium. Säkerligen skulle exemplen kunna göras än fler.

Konservativa studentförbundet har med sin senaste skrift tagit ytterli- gare ett steg på den väg, som be- trädades med skriften »Studenten och samhället». Just på kulturfrågornas område torde studentförbundet ha

större förutsättningar att påverka opinionsbildningen än på många andra. Högerpartiet har gjort studentförbundets principiella uppfattning i studiefinansieringsfrågan till sin. Så kan mycket väl komma att ske också i

andra frågor. Som vår ojämförligt största och mest aktiva politiska studentorganisation har Sveriges konservativa studentförbund stora uppgifter att fylla. Hittills har förhoppningarna inte kommit på skam.